

PERICOLUL SOCIAL AL FAPTELOR SĂVÂRȘITE ÎN SFERA ACTIVITĂȚII DE ÎNTREPRINZĂTOR

Veronica IACUBOI

Catedra Drept Penal și Criminologie

The article represents an analysis of the social danger of the deeds committed in the field of entrepreneurial activity. The transition of Republic of Moldova to the new economic relations conditions the proliferations of the offences committed in the field of entrepreneurial activity. The entrepreneurial activity, the goal which is to create the gross national product, is one of the main sources of satisfying the social necessities and of growth of the state's economic power. The author analyzes Moldova's legislature in the domain mentioned above and compares it with the legislature of other countries. The penal policy, next to other policies referring to the entrepreneurial activity, should stimulate business people to "get out of the shadow". Otherwise, the penal norms, destined to protect the entrepreneurial activity, will not function and all the attempts to apply them will have a reversed effect to the one expected by the society.

Tranziția Republicii Moldova spre noile relații economice condiționează proliferarea infracțiunilor săvârșite în sfera activității de întreprinzător. În genere, infracționalitatea are tendința de a căpăta o tentă economică și de a fi determinată de restructurarea sferei activității de întreprinzător (de exemplu, falsificarea producției alcoolice, ilegalitățile privind proprietatea imobiliară, omorurile la comandă, narcobusinessul etc.).

Activitatea de întreprinzător, având drept scop crearea produsului național brut, este una dintre sursele principale de satisfacere a necesităților sociale și de sporire a puterii economice a statului. Pentru țara noastră, care a reușit să se dispenseze de „cătușele” sistemului administrativ de comandă în gestionarea economiei, activitatea de întreprinzător constituie acea componentă esențială a reformelor sociale desfășurate, fără care nu ar fi posibilă nici ridicarea nivelului de trai al populației, nici sporirea calității produselor, serviciilor și lucrărilor valorificate pe piață. Totodată, așa cum observă just T.D. Ustinova, „manifestarea stihiiicică de către unii cetățeni a spiritului de inițiativă, euforia generată în urma adoptării modelului comportamental „este permis tot ceea ce nu-i interzis de lege”, atitudinea nihilistă față de lege (formată la cetățeni în epoca stagnării și consolidată în perioada de tranziție, când principiile democratice au fost distorsionate și folosite drept cauze justificative în situația nerespectării normelor de drept), lipsa de experiență în promovarea economiei de piață – toate acestea explică apariția unui considerabil număr de încălcări în cazul desfășurării activității de întreprinzător. Multe din aceste încălcări prezintă un grad sporit de pericol social” [1].

Într-adevăr, odată cu trecerea de la monopolul de stat asupra celei mai mari părți a produsului național brut către economia de piață (întemeiată pe concurența unor producători independenți), s-au acutizat sensibil contradicțiile și conflictele în societate. De asemenea, s-a cvasigeneralizat comportamentul nenormativ, depășind deseori limitele admise de legea penală. Cel mai pregnant, aceste fenomene socialmente periculoase se răsfrâng tocmai asupra sferei activității de întreprinzător.

Are dreptate I.Andens, când afirmă că nu a existat și nu există o infracțiune economică „absolută”: la diferite etape ale istoriei, la anumite stadii de dezvoltare a pieței, coordonându-și pozițiile cu interesele politice ale elitei guvernante, statul incriminează sau dezincriminează unele sau alte fapte, trecându-le sau excluându-le din categoria de infracțiuni economice [2].

În perioada sovietică, obiectul juridic generic al infracțiunilor economice se reducea la așa-numitele „interese de dezvoltare a economiei populare”. Adică, la ordinea de funcționare a economiei socialiste. Interesele specificate aveau un caracter nu juridic, dar politic, reflectând prioritățile corporatiste ale nomenclaturii. De aceea, oricare activitate de întreprinzător, ce nu corespundea acestor priorități (legată de procurarea și revinderea mărfurilor la un preț mai mare sau cu folosirea muncii angajaților) atrăgea răspunderea penală pentru speculă sau pentru exploatarea muncii năimite. Activitatea statului sovietic era orientată spre reprimarea prin toate mijloacele posibile a ceea ce putea face concurență economiei centralizate de stat.

În diferite perioade, în URSS represivii era supusă nu doar intermedierea comercială, dar și activitatea individuală de muncă. În același timp, monopolismul de stat, care în toate epocile a atrofiat inițiativa economică și a creat condițiile pentru utilizarea deosebit de ineficientă a fondurilor, reprezenta forma normală de dezvoltare a multor ramuri ale economiei planificate. Nimic surprinzător în faptul că apariția și formarea

„primului val” al businessului autohton avea loc în condițiile unei permanente amenințări de represiune penală. În pofida acestui fapt, cererea socială adresată sectorului de afaceri era în continuă creștere, pe măsura degradării sistemului administrativ de comandă și diversificării trebuințelor societății moderne. Acest antagonism dintre tendințele retrograde și cele progresiste nu putea să nu genereze deficitul mărfurilor de primă necesitate, alături de fenomenul sustragerilor în masă, ca expresie a redistribuirii produsului muncii, îndreptățite *de facto*, dar ilegale *de iure*.

Tranziția la economia pluralistă se făcea, din inerție, cu ajutorul directivelor, deci în condițiile unui vacuum legislativ. De aceea, nu putem fi de acord cu A.Kazarina, care consideră că sporirea infrafracționalității în sfera afacerilor este un „fenomen specific perestroikăi” [3]. În realitate, de rând cu vacuumul legislativ, cauzele criminalizării sectorului de afaceri în devenire le-au reprezentat: dificultățile birocratice în calea lansării pe piață și licențierii activității de întreprinzător; lipsa infrastructurii unui business modern; regimul fiscal nefavorabil; dificultatea accesului la mijloacele creditare și la arenda spațiilor adecvate; tarifele exagerate la resursele energetice; nivelul ridicat de corupție în cadrul organelor abilitate cu organizarea pieței sau cu controlul asupra respectării legislației comerciale etc.

Deși strâns legate, fenomenul economiei de piață tenebre și cel al activității ilicite de întreprinzător nu sunt fenomene de același calibru. Economia de piață tenebră reprezintă acea activitate economică ce se desfășoară fie fără prezentarea de către agenții economici a dărilor de seamă corespunzătoare statului, fie cu încălcarea ordinii stabilite de prezentare a unor asemenea dări de seamă (de regulă, pentru a minimiza costurile necesare achitării prelevărilor în bugetul public național). Sectorul economiei tenebre este prezent în toate satele. De cele mai dese ori, aceasta adoptă forma așa-numitei „economii cenușii”, reprezentate de activitatea economică legală a agenților economici, ale căror venituri nu sunt fixate integral, după cum ar urmări fiscalul.

Pe de altă parte, activitatea ilegală de întreprinzător este o parte componentă a economiei tenebre și numai o parte a activității ilegale de întreprinzător are un caracter infrafracțional. În context, este cazul de menționat că, de exemplu, pentru calificarea infrafracțiunii de practicare ilegală a activității de întreprinzător (art.241 CP RM), este necesară obținerea de către făptuitor a profitului în proporții mari. Dacă însă practicarea ilegală a activității de întreprinzător nu poate să implice producerea urmărilor prejudiciabile sub forma obținerii unui profit în proporții mari, cele săvârșite pot fi calificate potrivit art.162 „Desfășurarea ilegală a activității de întreprinzător” din Codul cu privire la contravențiile administrative. Totodată, apare problema delimitării ilicitului penal (sau a ilicitului contravențional) de ilicitul delictual (care cade sub incidența reglementărilor juridico-civile). În acest sens, V.N. Lubeško opinează: „Persoana, care desfășoară activitate de întreprinzător, este parte, înainte de toate, la raporturile de drept civil, ca raporturi juridice de bază pentru sfera afacerilor. Iar raporturile de drept penal, legate de activitatea ilegală de întreprinzător, fiind raporturi de apărare socială, decurg din cele de drept civil” [4].

În conjunctura reliefată, în fața statului apare problema alegerii mijloacelor adecvate de reglementare a activității economice: a mijloacelor de drept civil sau a mijloacelor de drept penal (sau de drept contravențional).

Adepii optării pentru mijloacele de drept civil propun dezincriminarea activității de întreprinzător desfășurate fără înregistrarea de stat și licențiere; concomitent, aceștia recomandă intensificarea răspunderii pentru săvârșirea acțiunilor orientate spre atribuirea unui aspect legal sursei și provenienței mijloacelor bănești, a bunurilor sau a veniturilor obținute în urma activității ilegale de întreprinzător [5]. De pe această poziție, dacă statul nu este în stare, din diverse cauze, să creeze condiții normale persoanelor fizice și juridice în vederea practicării unor afaceri sigure și utile pentru public, precum și să asigure cetățenii cu muncă decentă și salarii pe potrivă, atunci nu este în măsură nici să amenințe sutele de mii de persoane practicând activitate comercială cu represiunea penală.

Promotorii îmbinării aplicării mijloacelor de drept civil și a celor de drept penal în reglementarea activității de întreprinzător susțin că recunoașterea obligației dintr-un raport de drept civil nu exclude, în principiu, sancționarea în plan penal a persoanei obligate, în ipoteza violării de către ea a prevederilor legale. Or, gradul prejudiciabil al activității ilegale de întreprinzător îl denotă faptul că această activitate presupune inerent concurența neloyală cu agenții economici, care sunt puși în aceleași condiții, dar care activează în limitele legalității. Obținând supraprofit, întreprinzătorii interlopi cauzează prejudicii directe statului, dar și prejudicii colaterale acestor agenți economici onești. Dăunând funcționării normale a întregii economii, mai ales sistemului financiar, activitatea ilegală de întreprinzător creează teren pentru implicarea a tot mai multor cetățeni în săvârșirea infrafracțiunilor. Aceasta deoarece statul păgubit nu este în stare să le ofere surse legale de existență [6].

În aceeași ordine de idei, A.V. Naumov este de părere „că nu există nici o ramură de drept, ale cărei norme aparțin nu ar face parte organică din normele de drept penal. În astfel de cazuri, condițiile răspunderii penale pentru comiterea faptelor prejudiciabile se conțin nu numai în normele dreptului penal, dar și în normele de altă apartenență ramurală” [7].

Examinând cele două poziții, trebuie de menționat că restructurarea sistemului socioeconomic, alături de adoptarea complexului de măsuri privind sporirea eficacității reglementării relațiilor de piață, reclamă dezvoltarea dinamică atât a reglementărilor juridico-civile în materie, cât și a normelor penale corespunzătoare. Suntem martorii unui proces desfășurat în dublu sens: pe de o parte, are loc liberalizarea continuă a sferei activității de întreprinzător, iar, pe de altă parte, sporește controlul asupra acestei sfere. Aceste tendințe, aparent ireconciliabile, demonstrează necesitatea respectării unui echilibru între interesele publice și interesele private, echilibru reflectat în reglementările privitoare la activitatea de întreprinzător.

Libertatea activității de întreprinzător, care își găsește expresia prin normele de drept civil, nu este o libertate absolută. Influențată de interesele publice, această libertate este corectată prin intermediul normelor de drept penal. Nevoia unei asemenea corecții este dictată de faptul că, „de felul ei, activitatea de întreprinzător nu este o activitate socială; iată de ce, în lipsa unei influențări sistematice asupra ei din parte statului, nu va obține postura de activitate socială; aceasta întrucât manifestările concrete ale activității de întreprinzător sunt determinate exclusiv de scopul obținerii veniturilor” [8]. În alți termeni, relativ la sfera activității de întreprinzător, sarcina de bază a statului constă în statuarea unui sistem de raporturi juridice care ar permite ca interesele private să fie sincronizate reglementar cu spectrul intereselor publice. În acest plan, gradul unei asemenea sincronizări trebuie să fie determinat de „binele public”: „Valoarea binelui public, precum aceea a securității juridice, trebuie să fie pătrunsă de valoarea centrală a dreptului, de valoarea prin găsirea echilibrului între interese” [9]. Corelarea dintre normele de drept civil și cele de drept penal în reglementarea activității de întreprinzător este diferită la fiecare etapă de dezvoltare a societății. Pe cale de consecință, doar prioritățile politice, economice și sociale pot determina identificarea formulei de echilibru dintre cele două ramuri de drept aplicabile sferei activității de întreprinzător.

Temelia activității de întreprinzător o reprezintă interesul privat, care se formează în acord cu următoarele principii de reglementare juridică:

- inviolabilitatea proprietății private;
- libertatea contractuală;
- interzicerea imixtiunii arbitrare în afacerile private ale cuiva;
- previzibilitatea reglementării activității de întreprinzător;
- transparența decizională și transparența reglementării activității de întreprinzător;
- analiza impactului de reglementare;
- reglementarea materială și procedurală a inițierii, desfășurării și lichidării afacerii prin acte legislative;
- echitabilitatea (proporționalitatea) în raporturile dintre stat și întreprinzător.

Prin prisma acestor principii, trebuie de menționat că în Codul penal al Republicii Moldova nu există o normă similară celei privind împiedicarea activității legale de întreprinzător din Codul penal al Federației Ruse (art.169), Codul penal al Ucrainei (art.206), Codul penal al Armeniei (art.187) etc. Autorul rus K.M. Hutov consideră că, în fapt, o astfel de normă nici nu este necesară, deoarece ea dublează prevederile art.178 „Neadmiterea, limitarea sau lichidarea concurenței” din Codul penal al Federației Ruse, astfel încălcându-se principiul neîngăduirii excederii interdicției juridico-penale [10]. În același plan, I.A. Klepițki constată cu regret o „inflație” a normelor penale menite să apere economia națională ca valoare socială fundamentală [11].

Fiind de acord cu aceste opinii, consemnăm că apărarea ordinii de drept împotriva faptei de împiedicare a activității legale de întreprinzător nu reclamă necesarmente incriminarea acestei fapte într-o normă distinctă. În context, este util a-l cita pe C.Bulai, care, referindu-se la conceptul de modalități faptice ale infracțiunii, afirmă: „Pe lângă variațiile decurgând din gradul de pericol social generic pe care îl poate prezenta o infracțiune, variații ce se exprimă în variantele în care fapta este incriminată, există variații ce decurg din însăși săvârșirea faptei, din specificul trăsăturilor pe care le dobândește fiecare faptă, în împrejurările concrete în care a fost săvârșită... Datorită variabilității practic nelimitate a împrejurărilor concrete care le determină, modalitățile faptice scapă oricărei prevederi și nu pot fi cunoscute decât după ce fapta a fost săvârșită” [12].

Împiedicarea activității legale de întreprinzător poate fi privită ca o modalitate faptică a infracțiunii de limitare a concurenței libere (art.246 CP RM). Această supoziție o confirmă, în punctul său de vedere, S.Timofei care afirmă că acordul anticoncurență încheiat între o autoritate a administrației publice și o altă autoritate similară sau agent economice intră sub incidența art.246 CP RM [13]. Iar, conform alin.(4) art.9 al Legii Republicii Moldova cu privire la protecția concurenței, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 30.06.2000 [14], un astfel de acord poate avea ca finalitate:

- 1) majorarea, reducerea sau menținerea prețurilor și tarifelor;
- 2) divizarea pieței după principiul teritorial sau în funcție de volumul vânzărilor sau achizițiilor, de sortimentul mărfurilor comercializate sau de categoria vânzătorilor ori a cumpărătorilor (beneficiarilor);
- 3) crearea de bariere ieșirii pe piață, limitarea accesului pe piață sau înlăturarea de pe piață a agenților economici.

Cu alte cuvinte, se urmărește tocmai împiedicarea activității legale de întreprinzător. Însă, acordul anti-concurență conturat mai sus nu epuizează esența juridică a faptei de împiedicare a activității legale de întreprinzător. Or, conform, de exemplu, art.169 din Codul penal al Federației Ruse, această faptă presupune refuzul neîntemeiat în înregistrarea de stat a întreprinzătorului individual sau a persoanei juridice, ori eschivarea de la înregistrarea acestora, ori refuzul neîntemeiat în eliberarea licenței, ori eschivarea de la eliberarea acesteia, ori limitarea drepturilor și intereselor legitime ale întreprinzătorului individual sau ale persoanei juridice în funcție de forma organizatorico-juridică, ori limitarea ilegală a independenței acestora, ori altă imixtiune ilegală în activitatea întreprinzătorului individual sau a persoanei juridice, dacă această faptă este săvârșită de o persoană cu funcție de răspundere cu folosirea situației de serviciu. În contextul normativ din Republica Moldova, o astfel de faptă urmează a fi sancționată conform art.327 „Abuzul de putere sau abuzul de serviciu” sau conform art.328 „Excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu” din Codul penal al Republicii Moldova. În concluzie, funcționarea acestor două articole făcând parte din capitolul legii penale consacrat infracțiunilor săvârșite de persoanele cu funcție de răspundere, precum și art.246 CP RM, pe deplin compensează lipsa în Codul penal al Republicii Moldova a unei incriminări distincte relative la împiedicarea activității legale de întreprinzător.

Prin aceasta, se asigură să nu fie admise devieri în promovarea interesului public de reglementare a activității de întreprinzător. În acest sens, trebuie de specificat că, potrivit art.16 al Legii Republicii Moldova cu privire la principiile de bază de reglementare a activității de întreprinzător, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 20.07.2006 [15], „Autoritățile administrației publice exercită, prin intermediul reprezentanților, controlul asupra activității de întreprinzător în limitele și în conformitate cu competențele stabilite de lege (sublinierea ne aparține – *n.a.*)... La efectuarea controlului, organele de control vor ține cont de următoarele principii:

- a) legalitatea și respectarea competenței stabilite de lege;
- b) neadmiterea aplicării sancțiunilor care nu sunt stabilite de lege;
- c) tratarea dubiilor apărute la aplicarea legislației în favoarea întreprinzătorului;
- d) efectuarea cheltuielilor de control din contul statului;
- e) prescrierea recomandărilor pentru înlăturarea încălcărilor constatate în urma controlului;
- f) dreptul de a ataca acțiunile organului de control”.

Finalmente, consemnăm că statul modern – pe calea stabilirii regulilor de legalizare a activității de întreprinzător, de prezentare a bilanșurilor cu caracter obligatoriu, de ducere a evidenței contabile, de achitare a impozitelor și taxelor etc. – poate și trebuie să garanteze neîncălcarea acestor reguli de către executanții de rea-credință, inclusiv prin aplicarea răspunderii penale față de aceștia. Însă, aplicarea acestei răspunderi trebuie să fie întemeiată. Limitele și caracterul răspunderii penale, aplicabile întreprinzătorilor neonești și celor care împiedică activitatea legală de întreprinzător, trebuie să corespundă realităților vieții sociale și nivelului de conștiință juridică socială. Totodată, trebuie luată în considerație experiența acelor state avansate (înainte de toate, SUA, Italia, Spania etc.) care au atins rezultate în prevenirea și combaterea infracționalității legate de activitatea de întreprinzător. În fine, politica penală, alături de alte politici raportabile activității de întreprinzător, trebuie să-i stimuleze pe oamenii de afaceri „să iasă din umbră”. În caz contrar, normele penale, menite să apere sfera activității de întreprinzător, nu vor funcționa. Iar toate încercările de a le aplica vor avea un efect invers celui așteptat de societate.

Referințe:

1. Устинова Т.Д. Актуальные проблемы уголовной ответственности за преступления, посягающие на предпринимательскую деятельность: Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. - Москва, 2005, с.3.
2. Анденс И. Наказание и предупреждение преступлений. - Москва, 1979, с.125.
3. Казарина А. Экономическая преступность и правовая практика // Законность. - 1999. - №6. - С.3.
4. Лубешко В.Н. Незаконное предпринимательство как вид преступного посягательства против установленного порядка экономической деятельности (уголовно-правовой и криминологический аспекты): Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Ростов-на-Дону, 2004, с.7.
5. Яковлев А.М. Законодательное определение преступлений в сфере экономической деятельности // Государство и право. - 1999. - №11. - С.41-43; Жалинский А.Э. О соответствии уголовного и гражданского права // Государство и право. - 1999. - №12. - С.50.
6. Яни П. Проблемы уголовной ответственности за экономические преступления // Законность. - 2001. - №1. - С.3-4.
7. Наумов А.В. Российское уголовное право. Часть Общая. - Москва, 1999, с.84.
8. Голубичный А.И. Предпринимательская деятельность как объект правового регулирования: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Москва, 2006, с.3.
9. Biriș I. Valorile dreptului și logica intențională. - Arad: Servo-Sat, 1996, p.139.
10. Хутов К.М. Преступный монополизм: уголовно-политическое и криминологическое исследование: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Саратов, 2006, с.21.
11. Клепичский И.А. Система норм о хозяйственных преступлениях: основные тенденции развития: Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. - Москва, 2006, с.5.
12. Bulai C. Manual de drept penal. Partea Generală. - București: ALL, 1997, p.419, 422.
13. Timofei S. Relevanța penală a acordului anticoncurență // Revista Națională de Drept. - 2007. - Nr.1. - P.54-58.
14. Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2000. - Nr.166-168.
15. Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 2006. - Nr.126-130.

Prezentat la 20.03.2007